

FRĂMÂNTĂRILE ȘI CONTROVERSELE TEOLOGICE DIN SECOLUL XX PRIVITE CA UN PEDAGOG AL CRIZEI CREȘTINISMULUI DE ASTĂZI

Drd. Corneliu Ben BUZGUȚA

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, România;

Școala doctorală interdisciplinară.

*Domeniul: Teologie. Programul de doctorat: Teologie evanghelică
corneliubbuzguta@gmail.com*

ABSTRACT: *The Theological Conflicts and Controversies of the 20th Century Viewed as a Pedagogue of the Crisis of Christianity Today.*

This paper investigates the theological turmoil and controversies of the 20th century and examines them as a pedagogy for understanding the current crisis in Christianity. After presenting the historical context of the 20th century, the article explores the characteristics of Christianity at the turn of the century and introduces liberal theology and its distinctive features. The phenomenon of fundamentalism and the theological directions promoted as a reaction to liberal theology are then analyzed. The controversy between the liberal and fundamentalist currents is highlighted, with a mention of the existing animosities between them. The article continues by defining and discussing evangelicalism and evangelical theology. This dynamic and diverse interdenominational Protestant movement is presented as different from the two previous currents. Crisis theology, also known as neo-orthodoxy or dialectical theology, is presented as a more moderate alternative approach to the liberal-fundamentalism controversy. Neo-orthodoxy is also much more academic highlighting its relevance in the current context. The last chapter focuses on the pedagogy of the past and its relevance in addressing new research directions. It emphasizes the importance of learning from history to avoid repeating the mistakes of the past in the face of the current crisis of excessive digitalization.

Keywords: *liberal, fundamentalist, evangelical, neo-orthodoxy, crisis.*

Introducere

În această lucrare intenționăm explorarea frământărilor și controverselor teologice din secolul al XX-lea, care să fie analizate din perspectiva unei pedagogii a crizei actuale. După o succintă prezentare a secolului XX, vom arăta care sunt caracteristicile creștinismului la începutul secolului. Apoi vom prezenta ce înseamnă teologia liberală și care sunt caracteristicile ei. În continuare vom vorbi despre fundamentalism și direcțiile teologice pe care acesta le promovează ca răspuns la teologia liberală. Vom aminti în acest context și despre controversa liberal-fundamentalistă și animozitățile care existau între aceste două mari curente teologice. După aceste două mari direcții teologice vom defini și arăta ce este evangheliismul și teologia evanghelică. Această mare mișcare protestantă este una interconfesională, dinamică și diversă. Prezentată uneori ca pe o a treia cale, vom explora teologia crizei sau teologia dialectică cunoscută și ca neo-ortodoxie. Vom caracteriza această nouă direcție în teologie și voi arăta relevanța ei. Ca un ultim capitol vom vorbi despre pedagogia trecutului și relevanța lui explorând și noi direcții de cercetare.

1. Secolul al XX-lea - o scurtă caracterizare

Secolul al XX – lea este caracterizat ca fiind unul dintre cele mai tumultuoase, care au existat până acum și plin de mari schimbări care au remodelat lumea pentru totdeauna. Este numit și „Secolul marilor schimbări” pentru că niciun secol din istorie nu a cunoscut amploarea și ritmul schimbărilor în continuă accelerare experimentate ca în acest secol XX¹. Cele mai semnificative evenimente ale secolului XX care au reconfigurat întreaga structură socială și politică a lumii sunt: pandemia de gripă spaniolă, două războaie mondiale devastatoare, descoperirea energiei nucleare și a armelor nucleare și proliferarea lor, explorarea spațiului cosmic, naționalismul și decolonizarea, așa numitul Război Rece (un conflict ideologic și politic) și răspândirea totalitarismului nazist și comunist, conflictele post – Războiul Rece și un mare avans științific și tehnologic. Progresul și descoperirile științifice revoluționare, invențiile tehnologice, modificarea genetică a vieții și re poziționările politice și ide-

1 R. Keith Schoppa, *The Twentieth Century: A World History*, Oxford University Press, 2021, p. 1.

ologice au condus la schimbări radicale în aproape fiecare aspect al vieții²: automobilele, avioanele și utilizarea aparatelor electrocasnice au devenit comune, la fel ca înregistrarea și comunicarea video și audio. Progresele mari în generarea de energie, comunicații și tehnologia medicală au permis comunicații computerizate instantanee la nivel mondial. Secolul XX este începutul erei digitale, care a luat un foarte mare avânt. Alte subiecte specifice acestui secol sunt organizațiile non-guvernamentale, interguvernamentale și internaționale, globalizarea³ și omogenizarea culturală prin evoluții în tehnologia emergentă a transporturilor și comunicațiilor; reducerea sărăciei și creșterea nivelului de trai, creșterea populației mondiale, conștientizarea degradării mediului și unele extincții ecologice.

Prin urmare, anul 1900 arăta foarte diferit de anul 2000. În 1900, nu existau antibiotice, puține case cu electricitate, nu erau avioane și foarte puține automobile, speranța de viață globală a fost de aproximativ 31 de ani, iar rata globală de alfabetizare a fost mai mică de 30 la sută. În schimb, în 2000, speranța de viață globală a crescut la 66,4 ani, în unele țări ajunge și la peste 80 de ani, iar rata de alfabetizare a crescut la 81,9 la sută⁴.

2. Creștinismul la începutul secolului al XX-lea

La începutul secolului al XX-lea, mulți creștini anticipau că în deceniile următoare vor fi martorii unei noi ere. Așteptările lor erau că prin accelerarea unei răspândiri globale a creștinismului, din inima sa occidentală către restul globului, se va începe faza finală a istoriei omenirii: o epocă milenară a păcii internaționale și a armoniei. Protestanții din Europa și America de Nord au prezis cu încredere triumful universal al crezului civilizator occidental al progresului tehnologic și științific, al valorilor politice democratice și liberale și al versiunilor în general evanghelice ale religiei creștine.⁵

În Statele Unite, această dispoziție optimistă a fost simbolizată de o revistă creștină care avea și o denumire extravagantă, cel puțin în aspirații:

2 *Ibidem*, p. 1.

3 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Globalization and its effect on religion", în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, pp.532-541.

4 R. Keith Schoppa, *The Twentieth Century: A World History*, p. 1.

5 Brian Stanley, *Christianity in the Twentieth Century: A World History*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2018.

„*The Christian Century*”⁶. Aceasta s-a impus rapid ca principalul organ de „propagandă” interconfesional al protestantismului american. Revista încă mai există, am găsit varianta ei online și își mai păstrează denumirea, chiar dacă și-a pierdut din relevanță. Protestanții nu au fost singurii care au anticipat că noul secol dădea speranțe strălucitoare pentru triumful credinței și valorilor creștine. Romano-catolicii și-au răspândit propria viziune distinctivă a unei viitoare transformări globale bazate pe răspândirea revelației creștine. „Civilizația lumii este creștină”, a declarat cu încredere Papa Pius al X-lea în enciclica sa „*Il Fermo Proposito*” din iunie 1905⁷: „Cu cât civilizația lumii este mai complet creștină, cu atât este mai adevărată, mai durabilă și mai prolifică de realizări autentice.”⁸ În opinia papei sarcina de a civiliza lumea nu a fost dusă la bun sfârșit, ea este realizabilă numai printr-o supunere onestă și adevărată față de autoritatea Bisericii Catolice și față de Sfântul Scaun. Doar așa s-ar putea ca eforturile de civilizare să dobândească permanență. În timp ce Pius a lăudat astfel de aspirații, el a fost preocupat să arate foarte clar că nicio asociație de laici nu i se poate permite să uzurpe autoritatea preoțească. Ierarhia catolică, spre deosebire de centrele de opinie protestante, nu vedea nicio perspectivă de transformare globală printr-o mulțime de organizații de reformă și misiuni creștine voluntare. Viziunea catolică sublinia că numai formarea de parteneriate exclusive între Biserica Romano-Catolică și Stat ar putea asigura ceea ce „*Il Fermo Proposito*” a numit „subordonarea tuturor legilor statului față de legile divine ale Evangheliei”⁹. Prin această scrisoare papală (enciclică) se evidențiază aceeași atitudine triumfalistă și exuberanță creștină cu cea a protestanților. Totuși, ea arată specificul catolic și brandul papal care spunea că, în situația în care s-ar putea încheia astfel de alianțe fericite între Biserică și Stat, „ce prosperitate și bunăstare, ce pace și armonie, ce supunere respectuoasă față de autoritate și ce guvernare excelentă ar fi obținută și menținută în lume dacă s-ar putea pune în practică idealul perfect al civilizației creștine.”¹⁰

6 The Christian Century, <https://www.christiancentury.org/about> (Accesat 30.04.2023).

7 Il Fermo Proposito: Encyclical of Pope Pius X on Catholic Action in Italy Addressed to the Bishops of Italy, 1905, paragraful 4, http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hf_p-_enc_11061905_il-fermo-proposito_en.html (Accesat 13 Iunie, 2023).

8 *Ibidem*, paragraful 4 – 5.

9 *Ibidem*, paragraful 4

10 *Ibidem*, paragraful 5.

În concluzie, secolul al XX-lea ar putea intra în istorie drept unul dintre cele mai vii perioade din teologie.¹¹ S-au purtat foarte multe „bătălii” între diferitele curente teologice și filosofice. Școlile teologice dominante au ajuns la apogeu, apoi au decăzut, locul lor fiind luat de alte școli și direcții în teologie. În acele momente de mari frământări teologice și filosofice, teologia era în plină transformare, în tranzit și nimeni nu știa încotro se îndreaptă¹².

3. Teologia liberală

La începutul acestui secol, teologia liberală se evidențiază rapid în prim-plan, mai ales în cercurile intelectuale și sofisticate. Teologia creștină liberală este o încercare, din perspectivă protestantă, de a remodela și reconceptualiza sensul învățăturii creștine tradiționale în lumina cunoștințelor moderne, a științei, a filosofiei și valorilor morale moderne. În aceeași perioadă a existat și în cadrul bisericii catolice o mișcare modernistă care încerca să împace și să armonizeze catolicismul cu cultura modernă. Această abordare își dorea o înțelegere a Bibliei și a tradiției catolice în lumina metodei istorico-critice și a noilor perspective filosofice¹³. Teologia liberală subliniază importanța rațiunii și a experienței în detrimentul autorității doctrinare, încearcă să reinterpreteze simbolurile creștinismului tradițional într-un mod prin care să creeze o alternativă religioasă progresistă la raționalismul ateu și la teologiile bazate pe autoritatea externă, ca de exemplu cum ar fi autoritatea Bibliei sau tradiția considerată sfântă și de necombătut¹⁴. Cartea lui Adolf von Harnack¹⁵ „*Ce este creștinismul?*” a devenit una dintre cărțile cele mai cunoscute și vândute pentru că, ideile, foarte complicate ale lui Friedrich Schleiermacher, Albrecht Ritschl, Wilhelm Herrmann și alții, au fost prezentate foarte bine într-o formă pe care omul obișnuit o putea înțelege. Astfel că, teologia liberală a aruncat creștinismul într-o confruntare decisi-

11 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 13.

12 *Ibidem*, p.13.

13 Bella, Julius I. “Father Tyrrell’s Dogmas”, in *Church History*, vol. 8, no. 4, 1939, pp. 316–341, pp. 319 - 322. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/3160168>, (Accessed 19 June 2023).

14 Gary Dorrien, *The Making of American Liberal Theology: Imagining Progressive Religion, 1805 – 1900*, Vol. 1, Westminster John Knox Press, p. XIII.

15 Adolf Harnack, *What is Christianity*, trad. Thomas Bailey Saunders, Translation is in the Public Domain: 1900, Digital Edition Completed 2006.

vă cu lumea și cu toate angoasele ei, mai ales în ce privește modernitatea: a acceptat cu bucurie știința timpului său, inclusiv ipoteza mult dezbătută a evoluționismului, a folosit metodele criticii istorice în studiul său al Bibliei și a îmbrățișat filosofia dominantă a vremurilor moderne ca instrument de apărare a credinței. Refuzând să se ascundă în spatele unor fortificații dogmatice sau autoritare, ei au permis ca credința lor să fie expusă așa zișilor „acizi ai modernității”, erau încrezători că pot schimba „categoriile” tradiționale ale creștinismului fără a-și pierde „adevărurile durabile”¹⁶. Specific teologiei liberale este dezvoltarea unei metode de cercetare a Bibliei numită metoda istorico-critică, în care se pune un mare accent pe criticism. Metoda este privită făcând parte din această ramură a investigațiilor critice care cercetează originile textelor antice pentru a înțelege spuneau ei „lumea din spatele textului”¹⁷. Deși, este mai mult folosită pentru scrierile Bibliei, această metodă a fost aplicată și altor scrieri religioase și seculare din diferite părți ale lumii și din deferite perioade ale istoriei. Caracteristicile acelei metode sunt utilizate pentru a examina originile istorice a textului într-un mod critic, cum ar fi timpul și locul în care textul a fost scris, sursele sale și evenimentele, datele, persoanele, locurile, lucrurile și obiceiurile care sunt menționate sau subînțelese în text.¹⁸

Una dintre figurile cele mai proeminente ale teologiei liberale este Walter Rauschenbusch, care a lansat ceea ce se numește *Evangelhia socială*¹⁹, prin care critica toate derapajele morale ale societății moderne, el spunea că, credința religioasă trebuie pusă în practică pentru a îndrepta greșelile societății. Rauschenbusch a legat creștinismul de teoriile emergente ale socialismului democratic care, credea el, vor duce la egalitate și o societate dreaptă. Scrierile lui Rauschenbusch au avut un impact major asupra dezvoltării stângii religioase în secolul al XX-lea²⁰. Liberalismul

16 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 14.

17 Richard N. Soulen, *Handbook of Biblical Criticism*, (3rd ed. rev and expand. Ed.), Westminster John Knox Press, 2001, p. 78.

18 Stanley E. Porter, Editor, *Dictionary of Biblical Criticism and Interpretation*, Routledge - Taylor and Francis Group, London and New York, 2001, p. 2.

19 Walter Rauschenbusch, *A Theology for the Social Gospel*, Abingdon Press, New York, 1917.

20 Christopher H. Evans, *How the Social Gospel Movement Explains the Roots of Today's Religious Left*, The Conversation, <https://theconversation.com/how-the-social-gospel-movement-explains-the-roots-of-todays-religious-left-78895> (Accesat 15 Iunie, 2023).

creștin era în mod evident o poziție teologică, dar tindea să discrediteze în mare parte teologia. Toate acele subtilități teologice prin care liberalii au atacat credința creștină, nu au făcut altceva decât să dezbină creștinii între ei, să ducă în derizoriu toate eforturile etice specific creștine, descurajându-le, iar toate acestea au condus la identificarea credinței cu acceptarea și adevăzirea a ceea ce ei numeau doctrina „corectă”²¹. Mulți liberali credeau că pot să înlocuiască teologia cu filozofia religiei. De exemplu, Edgar Sheffield Brightman²² a definit filozofia religiei ca fiind studiul sistematic al întregului domeniu al religiei prin utilizarea metodelor, criteriilor și autorităților care sunt comune filozofiei²³. Brightman a spus că teologia poate lua doar două forme. Prima formă, teologia revelată, pornește de la o revelație care este pusă mai presus de rațiune. El consideră că o astfel de teologie este un anacronism. A doua formă de teologie, pe care Brightman susține că a găsit-o la mai mulți gânditori protestanți americani contemporani lui, este să devină pur și simplu o ramură a filozofiei religiei. Singurul mod prin care teologia se distinge de filozofia religiei este că, în loc să studieze întregul domeniu al religiei, se limitează la o singură religie, cum ar fi creștinismul. Chiar și aici, Brightman a văzut pericol, deoarece o preocupare pentru o tradiție „tinde să producă o părtinire în favoarea acelei tradiții”²⁴. Prin urmare, E. S. Brightman considera că nu exista un viitor pentru teologie separat de filozofia religiei²⁵.

În concluzie, teologia liberală a fost caracterizată printr-o acceptare a tot ceea ce reprezenta modernitatea, a științei și filozofiei, în special prin acceptarea teoriei evoluționiste a lui Darwin, utilizarea ca metodă de cercetare a criticii biblice moderne (metoda istorico-critică) și implicarea în mișcarea Evangheliei sociale.

4. Teologia fundamentalist-conservatoare

Pe măsură ce pentru teologia liberală a crescut interesul în multe dintre cercurile protestante, s-au făcut tot mai vizibili apărătorii unui creștinism

21 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 14.

22 Edgar Sheffield Brightman, *Philosophy of Religion*, Ed. Prentice-Hall, Inc., New York, 1940, (<https://archive.org/details/philosophyofreli00brig/page/n11/mode/2up?q=theology>, Accesat 16 Iunie, 2023).

23 *Ibidem*, pp. 22 - 23.

24 *Ibidem*, pp. 23 - 24.

25 *Ibidem*, pp. 24 - 26.

mai tradițional. Până în al doilea deceniu al acestui secol, mulți dintre ei se adunaseră în mișcarea fundamentalistă creștină. Fundamentalismul creștin a apărut ca o reacție împotriva a tot ce reprezenta modernismul și prin urmare și împotriva teologiei liberale. În continuare voi analiza ce este creștinismul fundamentalist și ce reprezintă el. Această mișcare începe să fie tot mai cunoscută, la fel ca teologia liberală, la început de secol XX. Aproape tot traseul acestei mișcări religioase este în tandem cu teologia liberală, de aceea a și apărut ceea ce se cheamă controversa fundamentalist - modernă²⁶, în creștinismul protestant din SUA. Termenul de „fundamentalist” și-a făcut apariția în limba engleză în 1912, dar popularizat în 1922 și reprezintă o mișcare religioasă protestantă din secolul XX, care sublinia că fundamental pentru credința și învățătura creștină este interpretarea literală a Bibliei²⁷. Această interpretare literară se referă la sensul literal, în conformitate cu sensul primar, strict al cuvântului (sau cuvintelor), nu la înțelesul figurat și metaforic. Această abordare a dat naștere la o metodă de cercetare numită metoda gramatical-istorică²⁸, care este o tehnică hermeneutică de a explora și descoperi înțelesul și semnificația textului ținând cont nu doar de sensul gramatical, ci și de aspectele sintactice, de contextul cultural și istoric și de genul literar al fiecărei cărți din Scriptură. Această metodă de cercetare este total diferită de metoda critic-istorică, dragă liberalismului teologic. Una dintre caracteristicile creștinismului fundamentalist este credința în infailibilitatea și ineranța Bibliei. Termenul de infailibil este demult intrat în terminologia teologică și reprezintă, atunci când se referă la Biblie, convingerea că Sfânta Scriptură este adevărată, demnă de încredere, că este principala sursă de învățătură pentru mântuirea omului și credința creștină și că nu va da greș în a-și îndeplini scopul pentru care a fost scrisă: de a-L revela pe Dumnezeu. În schimb doctrina despre ineranța Bibliei este dezvoltată de către teologii de la Princeton (Princeton Theological Seminary)²⁹. Această doctrină subliniază credința că Biblia este in-

26 Conner, W. T. “Fundamentalism vs Modernism”, *Social Science*, vol. 2, no. 2, 1927, pp. 101–106. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/23902527>. Accessed 20 June 2023.

27 “Fundamentalism.” Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fundamentalism>. Accessed 20 Jun. 2023.

28 Charles C. Ryrie, *Dispensationalism*, (Rev. and expanded ed.), Moody Press, Chicago, 1995, pp. 33 - 34.

29 George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, (Second Ed.), Oxford University Press, UK, Oxford, 1980, p. 5.

spirată de Dumnezeu, este autoritară în ce privește credința și învățăturile creștine și că este fără greșeli. Teologia creștinilor fundamentalști sau conservatori este foarte bine evidențiată în acele 5 elemente esențiale denumite și „five points of fundamentalism”³⁰: 1) ineranța Sfintei Scripturi, 2) nașterea miraculoasă a lui Hristos dintr-o fecioară, 3) jertfa ispășitoare a lui Isus Hristos prin care suntem mântuiți, 4) învierea trupească a lui Hristos 5) autenticitatea miracolelor, adică toate minunile făcute de Hristos sunt adevărate și veridice. Aceste cinci convingeri ce reprezintă fundamentalismul creștin au apărut prima oară în cadrul Bisericii Presbiteriene în așa numita doctrina a eliberării din 1910 „The Doctrinal Deliverance of 1910”, care poate fi găsită online³¹. Deși fundamentalștii se puteau lăuda cu un număr de gânditori de primă clasă (Lewis Sperry Chafer, John Gresham Machen, Dwight Moody), mișcarea în ansamblu a fost manevrată ulterior într-o serie de infundături, înspre direcții fără ieșire. Fundamentalștii s-au trezit luptând cu știința modernă, mai ales atunci când nu era necesar. Ei nu au fost de acord cu predarea teoriei evoluției în școlile publice, considerând astfel că taxele cu care plătesc învățământul public nu sunt bine folosite. În anii 1920, fundamentalștii au încercat să monitorizeze programele școlilor publice prezentând proiecte de lege anti-teoria evoluției în legislaturi³². De asemenea ei erau supărați și pe elitismul profesorilor și al educatorilor care păreau adesea că disprețuiesc valorile familiilor creștine tradiționale.³³ Între fundamentalști și ceilalți evanghelici au existat dezbinări în legătură cu chestiuni neimportante, irelevante, uneori puerile pentru majoritatea creștinilor din secolul al XX-lea. Ei au continuat bătălia propriilor convingeri prin legislaturi, instanțe de judecată și prin această mare aparat de propagandă interconfesional. Au construit o rețea de relații prin care au fost prezenți în școli, colegii și organizații misionare. Au creat chiar un sistem de organizații pe lângă biserici menite să răspundă nevoilor sufletești și spirituale ale unor categorii sociale marginalizate: tineri, cei necăsătoriți,

30 *Ibidem*, p. 117.

31 „The Doctrinal Deliverance of 1910”, <https://www.pcahistory.org/documents/deliverance.html>, (Accesat 20 iunie 2023).

32 Grant Wacker, „*The Rise of Fundamentalist*”, National Humanities Center, <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/twenty/tkeyinfo/fundam.htm>, (Accesat 1 octombrie 2023).

33 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Familia – loc hărăzit de Dumnezeu pentru formarea caracterului”, *Argeșul orthodox*, 2011, 514, p. 5.

veterani. Foarte important de menționat este că fundamentalistii și-au construit propriile lor industrii în ceea ce privește editurile și televiziunea³⁴. Au împărțit tradițiile creștine, confesiunile evanghelice și congregațiile în funcție de propriile lor criterii. Uneori părea că fundamentalistii erau hotărâți să demonstreze că frica liberalilor de teologie era justificată³⁵. Din păcate, așa cum se întâmplă aproape de fiecare dată, această mișcare religioasă a fost deturnată ideologic și politic de însăși cei care au promovat-o. Astfel, fundamentalismul religios creștin contemporan a fost suprapus ideologic cu naționalismul extremist (radical), antisemitismul și cu xenofobia. Politic, a devenit ideologia favorită a extremei drepte³⁶. Astăzi, înțelesul cuvântului fundamentalist este asociat cu fanatismul religios. Termenul de fundamentalist este uneori confundat, într-un mod eronat cu cel de evanghelic sau cu ramura creștinilor evanghelicali, care sunt diferiți de creștini fundamentalisti chiar dacă fac parte din aceeași tradiție protestantă.

În concluzie, teologia creștinilor fundamentalisti evidențiază ineranța Bibliei și autoritatea sa în ce privește doctrinele creștine, exactitatea istorică a evenimentelor din Biblie, nașterea miraculoasă dintr-o fecioară a Fiului lui Dumnezeu Isus Mesia, autenticitatea miracolelor relatate în Biblie, învierea fizică a lui Hristos și veridicitatea ei, credința în Isus Hristos ca Dumnezeu și în jerta Sa ispășitoare pentru toate păcatele omenirii, credința în mântuire oferită de Hristos prin har și trăirea unei vieți morale ireproșabilă și credința în a doua venire a lui Hristos.

5. Teologia evanghelică

Se impune, să se facă o incursiune în ceea ce privește creștinismul evanghelic, cunoscut și ca evangelicalism. Chiar dacă are unele elemente asemănătoare cu creștinismul fundamentalist și face parte din aceeași mare ramură a protestantismului, evangelicalismul este diferit. Originile acestei mișcări protestante sunt mai vechi decât ale creștinismului fundamenta-

34 Grant Wacker, „*The Rise of Fundamentalist*”, National Humanities Center, <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/twenty/tkeyinfo/fundam.htm>, (Accesat 1 octombrie 2023).

35 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 15.

36 Torkel Brekke and Uzair Ahmed, *What is fundamentalist?*, Center for Research of Extremism, University of Oslo, 2023, (Accesat 20 iunie 2023).

list, care a apărut ca o reacție, tip răspuns la teologia liberală. Evanghelicismul mai este cunoscut și ca protestantismul evanghelic și începe prin secolul al XVII odată cu pietiștii, cu puritaniștii, quakerii, presbiterienii, moravinienii și metodiștii³⁷. Printre figurile proeminente cu care a început mișcarea evanghelică sunt: episcopul Nicolaus Zinzendorf (din Biserica Moraviană), John Wesley, George Whitefield (Biserica Metodistă), ultimii doi sunt cei care au declanșat această nouă mișcare în timpul Primei Mari Treziri (The First Awakening)³⁸. Etimologia cuvântul evanghelic sau evangelical vine din grecescul „εὐαγγέλιον” tradus prin cuvântul evanghelie și înseamnă „vestea bună” și se referă la vestea bună a lui Dumnezeu dată oamenilor prin Isus Hristos, Fiul Său care a venit pe pământ să o proclame. Termenul s-a extins din punct de vedere semantic pentru a include nu numai mesajul, ci și Noul Testament, care conținea mesajul, în special primele patru cărți care se numesc Evangheliile și care descriu viața, moartea și învierea lui Isus³⁹. Iar, odată cu înălțarea Sa la cer, Isus a dat ucenilor săi marea trimitere de a răspândi Evanghelia în toată lumea, ceea ce face ca prin extensie fiecare creștin să fie un evanghelic. Prin urmare creștinismul evanghelic⁴⁰ este o mișcare interconfesională din marea ramură a creștinismului protestant care pune mare accent pe această veste bună, pe Evanghelie, subliniind autoritatea Bibliei, că ea este Cuvântul scris a lui Dumnezeu, este revelația lui Dumnezeu pentru oameni. Evanghelicii pun mare accent pe experiența personală a convertirii numită și „nașterea din nou” (born again) și pe responsabilității de a răspândii această Evanghelie în toată lumea. De altfel, elementele esențiale care caracterizează mișcarea evanghelică a fost sintetizată de către David Bebbington⁴¹ în 1989 în ceea ce se cheamă patruleterul bebbingtonian. Acestea sunt: biblicismul, cruci-

37 Albert W. Hickman, „200 Events in Evangelical History”, pp. 19 – 22, Brian C. Stiller, Todd M. Johnson, Editors, *Evangelicals Around the World, A global handbook for the 21st century*, Thomas Nelson Harper Collins Christian Publishing, Nashville, 2015, pp. 19 - 20.

38 *Ibidem*, pp. 21 - 22.

39 Walter Bauer, Frederick William Danker (Ed.), *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature, (Fourth Edition)*, University of Chicago Press, Chicago, 2021, p. 355.

40 Carl F. H. Henry, „Architect of Evangelicalism: Essential Essays of Carl F. H. Henry (Best of Christianity Today)”, Bellingham, WA, Lexham Press, 2019, pp. 20 - 21

41 David W. Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain, A History from the 1730s to the 1980s*, (London and New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 1989).

centrisemul, conversionismul, și activismul. Biblicismul reprezintă credința că Biblia este autoritatea supremă în ceea ce privește credința, doctrina și trăirea credinciosului. Evanghelici pun un mare accent pe autoritatea și ineranța Bibliei⁴² și cred că aceasta este sursa supremă de adevăr și îndrumare pentru creștini. Ei subliniază importanța studiului personal al Bibliei și a aplicării principiilor biblice în viața zilnic. Crucicentrism⁴³ pune accent pe răstignirea pe cruce și învierea lui Isus Hristos ca eveniment central în teologia creștină și fundament al credinței creștine evanghelice. Se subliniază importanța lucrării de ispășire a lui Isus pe cruce și credința că prin moartea și învierea sa, omenirii i se oferă mântuirea și reconcilierea cu Dumnezeu. Conversionism⁴⁴ se referă la credința că fiecare om trebuie să aibă o experiență personală de convertire, în urma căreia se îndepărtează de păcatele sale și îl acceptă pe Isus Hristos ca Mântuitor personal, pentru a fi mântuïți și a avea viața veșnică. Această convertire personală este adesea descrisă ca o experiență a „nașterii din nou”, este văzută ca singura modalitate de a avea viața veșnică. Activismul înseamnă punerea în acțiune a propriei tale credințe, este trăirea și practicarea Evangheliei în fiecare zi. Activismul⁴⁵ reprezintă și partea de misiune creștină, de răspândire și predicare a Evangheliei. Molly Worthen subliniază că evanghelicii diferă foarte mult prin modul în care interpretează și subliniază doctrinele „fundamentale”, de exemplu „experiența nașterii din nou” a fost înțeleasă diferit de comunitățile evanghelice și este altfel contextualizată istoric și cultural.⁴⁶ Timothy Larsen propune o altă definiție a credinciosului evangelical în cinci puncte care a fost denumită în glumă de către colegii săi „Pentagonul lui Larsen”⁴⁷. Ce aduce în plus la definirea evangelicalismului este că credinciosul evangelical este un protestant ortodox, a cărei origine se trage din mișcările de renaștere și trezire spirituală din secolul al 18-lea asociate cu John Wesley și George Whitefield, de asemenea subliniază că convertirea și viața continuă

42 *Ibidem*, p. 283.

43 *Ibidem*, p. 24.

44 *Ibidem*, p. 15.

45 *Ibidem*, p. 19.

46 Molly Worthen, *Apostles of Reason: The Crisis of Authority in American Evangelicalism*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2014, PDF, p. 13.

47 Timothy Larsen, *Defining and locating evangelicalism*, in *The Cambridge Companion to Evangelical Theology*, pp. 1 – 31, ed. Timothy Larsen and Daniel J. Treler, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, PDF, p. 1.

de părtășie cu Dumnezeu este lucrarea Duhului Sfânt în viața personală a credinciosului. La începutul secolului al XX-lea între fundamentalști și evanghelici, în care se regăseau cele mai importante confesiuni protestante, începe să i-a amploare un conflict, o dezbinare, care are drept cauza principală ineranța Bibliei. Dintre evanghelici se remarcă acei fundamentalști care vedeau un pericol în științele moderne pentru că te îndepărtează de adevăr și urmăreau să-și apere propriile tradiții religioase. Astfel, acei evanghelici fundamentalști au devenit intoleranți și exclusiviști⁴⁸. După 1910, evangheliismul a fost dominat de către fundamentalști⁴⁹, care au respins teologia liberală și au subliniat ineranța Sfintei Scripturi. Evanghelicii au considerat că acei protestanți evanghelici cu tendințe moderniste și liberale au renunțat la specificul lor evanghelic și că s-au adaptat opiniilor moderniste și valorilor laice. În același timp moderniști i-au criticat pe fundamentalști pentru separatismul lor și că resping Evanghelia socială., de aceea protestanții moderniști au renunțat, în mare măsură, la termenul de evanghelic⁵⁰. Tot la început de secol XX, mai exact 1906 datorită trezirii spirituale din strada Azusa („The Azusa Street Revival”)⁵¹ vreau să semnalizez apariția și răspândirea pentecostalismului la început în Statele Unite apoi în toată lumea, considerată ca cea mai mare mișcare evanghelică la nivel global⁵². După cel de-al Doilea Război Mondial, evanghelicii s-au organizat din ce în mai bine și și-au lărgit viziunea la nivel global pentru a include întreaga lume. Se remarcă o mare expansiune a activității evanghelice în toate domeniile, aceasta fiind una dintre motivele unei noi rupturi între evanghelici, deoarece aceștia nu erau de acord cu modalitatea prin care un creștin ar trebuie să răspundă unei lumi necredincioase, dar care are nevoie

48 Matthew Avery Sutton, *American Apocalypse, A History of Modern Evangelicalism*, Cambridge, Massachusetts / London, England, The Belknap Press of Harvard University Press, 2014, pp. 80 - 81.

49 Mark Hutchinson and John Wolffe, „A Short History of Global Evangelicalism”, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, pp. 3 - 4

50 Randall Herbert Balmer, „*Encyclopedia of Evangelicalism*” (Revised and expanded Edition), Waco Texas, USA, Baylor University Press, 2004, pp. 461 - 462.

51 R.G. Robins, „*Pentecostalism in America*”, Santa Barbara, California and Denver, Colorado and Oxford, England, Praeger - An Imprint of ABC-CLIO, LLC, 2010, pp. 26 - 27.

52 Donald E. Miller and Tetsunao Yamamori, „*Global Pentecostalism, The New Face of Christian Social Engagement*”, Berkley and Los Angeles, California, University of California Press, 2007 p. 19.

de mântuire⁵³. Mulți evanghelici au promovat ideea că creștinii trebuie să se implice în cultura contemporană în mod direct și constructiv și au început să-și exprime mari rezerve cu privire la faptul că sunt cunoscuți ca fundamentalişti. Pentru că numele de fundamentalist-conservator devenise unul peiorativ, nefrecventabil, Harold Ockenga, presedintele fondator al Fuller Theological Seminary, a inventat termenul de neo-evangelism⁵⁴ în 1947 pentru a identifica o mișcare distinctă pe care a văzut-o în creștinismul fundamentalist. Această nouă generație de evanghelici a căutat să urmărească un dialog mai deschis, fără judecăți, cu alte tradiții și au cerut, de asemenea, o mai mare aplicare a Evangheliei în sociologie, politică și economie. Fundamentalişti au contribuit, de asemenea, la această distincție față de ceea ce ei susțineau că ar fi adversarii lor, căutând să se distanțeze cât mai mult de cei care s-au caracterizat ca fiind neo-evanghelici sau simplu evanghelici.

În concluzie, evanghelismul este mai degrabă un termen conceptual care indică un grup creștin interconfesional și care corespunde unei anumite definiții, cea evidențiată de patruleterul lui Bebbington: biblicismul, crucicentrisemul, conversionismul, și activismul. În același timp evanghelismul este și o mișcare creștină unitară, compactă chiar dacă este plină de o mare diversitate confesională.

6. Teologia de criză sau teologia dialectică și neo-ortodoxia

În timp ce protestantismul american era sfâșiat de controversa liberal-fundamentalistă, teologia își găsea o nouă viață și direcție în Europa. În 1919, Karl Barth și-a publicat comentariul despre Romani și a început o nouă direcție teologică. Barth și colegii săi, numiți ulterior „teologi de criză” au redescoperit revelația lui Dumnezeu ca răspuns la păcatul omului⁵⁵. Voi urmări și cerceta ce se înțelege prin această teologie a crizei și care sunt elementele definitorii ale acestei orientări teologice. Conform Dicționarului Oxford⁵⁶ pentru termeni creștini, teologia crizei este asociată cu teologia

53 Patrick Allitt, „*Religion in America Since 1945: A History*”, New York, Columbia University Press, 2003, pp. 13 - 15.

54 Randall Herbert Balmer, „*Encyclopedia of Evangelicalism*”, (Revised and expanded Edition), Waco Texas, USA, Baylor University Press, 2004, p. 486.

55 William Hordern (Ed. Gen.), *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 15.

56 E: A. Livingstone, Third Edition Edited, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press. Oxford, 1997, p. 431.

dialectică a lui Karl Barth (și discipolilor lui) și este definită după cuvântul din limba greacă „krisis” din trei perspective: prima înseamnă separare și se referă la diferența dialectică foarte clară dintre istoria temporală a omenirii și veșnicia lui Dumnezeu, al doilea aspect vizează judecata, înțeleasă ca sentința de condamnare a lui Dumnezeu asupra tuturor eforturilor și realizărilor umane și ultima perspectivă catastrofa, adică tragedia neașteptată și finalitatea acestui verdict divin. Această teologie subliniază necesitatea absolută a credinței omului și revelației divine pentru a putea depăși criza personală, comună întregii omeniri, care decurge din contradicțiile inerente ale naturii umane și ordinii sociale. Termenul de „teologia crizei” se mai referă și la criza intelectuală a creștinismului care a avut loc atunci când măcelul din Primul Război Mondial a contrazis exuberanța și optimismul creștinismului liberal⁵⁷. „Teologia dialectică” vrea să evidențieze afirmațiile aparent contradictorii, paradoxale făcute pentru ca teologii să înțeleagă mai bine adevărul și a arăta atât limitele gândirii umane cât și măreția vieții umane oferite de Dumnezeu⁵⁸. Referitor la criză J. Gresham Machen⁵⁹ vorbește de aceeași antinomie, pe care o numește înfricoșătoare și care este impusă omului, dintre timp și eternitate, lume și Dumnezeu. El consideră că această antinomie dialectică se află la baza teologiei barthiene: transcendența copleșitoare a lui Dumnezeu, separarea îngrozitoare a creației în care trăiește omul și misterul nemărginit al Creatorului. Karl Barth a respins teologia liberală și a dorit ca teologia să nu mai fie influențată de filosofia modernă și de metoda de cercetare istorico-critică. Schimbarea în teologie însemna pentru el, revenirea la principiile Reformei protestante⁶⁰. Astfel el afirma ortodoxia protestantismului: autoritatea Bibliei recunoscută ca Cuvântul scris a lui Dumnezeu, păcătoșenia tuturor oamenilor, centralitatea lui Hristos, cel care a ales și a fost ales să se întrupeze și dependența

57 Randall Herbert Balmer, „*Encyclopedia of Evangelicalism*”, (Revised and expanded Edition), Waco Texas, USA, Baylor University Press, 2004, p. 487.

58 Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/neoorthodoxy> , (Accesat 30.09.2023)

59 J. Gresham Machen, „Karl Barth and „The Theology of Crisis”, in *The Westminster Theological Journal*, 1991, Vol 53, pp. 197 - 207, p. 197, <http://files1.wts.edu/uploads/images/files/WTJ/Machen%20-%20Theology%20of%20Crisis.pdf>

60 Chad Meister and J. B. Stump, „*Christian Thought: A Historical Introduction*”, Second Edition, New York and London, Routledge, Taylor and Francis Group, 2017, p. 448.

lui Hristos în smerenie față de Dumnezeu. El vrea să fie dincolo de această ortodoxie prin faptul că încearcă să o revitalizeze și într-o oarecare măsură să o regândească. Chiar dacă există o mare despărțire dintre Dumnezeu (un Dumnezeu transcendent) și umanitatea decăzută în păcat, Dumnezeu în Suveranitatea Sa se descoperă omului căzut și aceasta se realizează prin Cuvântului lui Dumnezeu. Următoarele 4 trăsături caracterizează aspectele esențiale ale teologiei lui Karl Barth: 1) transcendența imuabilă absolută a lui Dumnezeu, 2) separarea totală a lui Dumnezeu și a ființelor umane din cauza păcatului omului, 3) neputința omului și incapacitatea lui de a-L cunoaște pe Dumnezeu în afară Revelației divine, 4) darul Revelației divine prin descoperirea de sine a lui Dumnezeu în Isus Hristos considerat evenimentul Scripturii⁶¹. Prin transcendența lui Dumnezeu, Barth vrea să sublinieze diferența calitativă a divinității față de om. El spune că Dumnezeu este ceva cu totul altceva, este incomprehensibilă, un mister. Cu toate acestea Dumnezeu poate fi cunoscut, dar numai prin revelația specială a lui Dumnezeu. Teologia lui Karl Barth este o teologie a Cuvântului lui Dumnezeu. Biblia este Cuvântul lui Dumnezeu scris de către oameni prin care se prezintă evenimentul Revelației divine speciale în Hristos. Isus Hristos este Revelația deplină a lui Dumnezeu și evenimentul arătării lui Hristos este Revelația specială. Barth consideră că Biblia devine Cuvântul lui Dumnezeu revelat când individul care ascultă sau citește Biblia s-a întâlnit cu Dumnezeul cel Viu. Până atunci Biblia poate fi pentru multă lume doar o carte scrisă de oameni. Prin urmare adevăratul Cuvânt a lui Dumnezeu revelat este un eveniment al întâlnirii dintre om și Divinitate, nu doar niște cuvinte simple scrise pe foi. Acesta este evenimentul prin care Dumnezeu ne vorbește personal și ni se descoperă. Această decizie personală și angajamentul față de Dumnezeul transcendent se realizează prin cunoscutul „salt de credință” a lui Kierkegaard care este dincolo de rațiunea umană. Un alt aspect esențial al teologiei lui Barth este inițiativa lui Dumnezeu de a se revela, prin care noi ca persoane putem să-l întâlnim pe Dumnezeu prin Cuvântul lui Dumnezeu, care este însuși Isus Hristos. Astfel Cuvântul lui Dumnezeu nu este un obiect care poate fi descoperit, analizat, evaluat, ci se un subiect care se descoperă și cere un răspuns. Prin urmare îl putem găsi pe Dumnezeu numai dacă Dumnezeu alege să ne vorbească personal prin Isus Hristos, noi singuri nu putem să-l

61 *Ibidem*, p. 449.

găsim pe Dumnezeu. Vestea bună este că Dumnezeu se lasă descoperit și vrea să ne găsească⁶².

„The Word of God is the Word that God spoke, speaks, and will speak in the midst of all men. Regardless of whether it is heard or not, it is, in itself, directed to all men. It is the Word of God's work upon men, for men, and with men.”⁶³

(Traducere: „Cuvântul lui Dumnezeu este Cuvântul pe care Dumnezeu l-a vorbit, pe care îl vorbește și îl va vorbi în mijlocul tuturor oamenilor. Indiferent dacă este auzit sau nu, este, în sine, îndreptat către toți oamenii. Este Cuvântul lucrării lui Dumnezeu asupra oamenilor, pentru oameni și cu oameni.”)

Chiar dacă teologia lui Karl Barth este considerată foarte complexă și uneori impenetrabilă prin bogăția plictisitoare de cuvinte, motivația marelui teolog de a scrie este mai degrabă una simplă și are ca sursă încrederea naivă și jovială că Dumnezeu vorbește cu noi oameni prin mărturisirea Scripturilor despre Isus Hristos. Francis Watson spune că dintre toți teologii moderni, Barth este cel mai puțin inhibat de teama de a părea naiv și tocmai dorința lui de a vorbi simplu despre Biblie dă viața și căldură scrierilor sale⁶⁴.

Hordern spune că, pe măsură ce curente ale acestei noi teologii au traversat Atlanticul, teologia americană a fost revitalizată. Întrebările teologice au început să fie în centrul atenției în universități. Un interes teologic larg răspândit a apărut în rândul laicilor și a fost produsă o cantitate mare de literatură destinată laicilor pentru a interpreta diverse aspecte ale teologiei. Cursurile de teologie au început să aibă mult mare interes din partea stundenților și în cadrul facultăților de teologie înscrierile au fost tot mai multe. În multe cazuri, clericii, duhovnicii și nu puțini dintre teologi au constatat, spre jena lor, că laicii erau înaintea lor în preocuparea teologică și uneori în cunoaștere. Filosofia religiei, care părea destinată să înlocuiască teologia, luptă acum pentru viața ei fiind atacată de noua teologie și este renegată chiar de filozofi.⁶⁵

62 *Ibidem*, pp. 449 - 450.

63 Karl Barth, „*Evangelical Theology: An Introduction*”, Translated by Grover Foley, Grand Rapids, Michigan, William. B. Eerdmans Publishing Company, 1979, pp. 18 - 19.

64 Francis Watson, „The Bible”, pp. 57 - 71, in *The Cambridge Companion to Karl Barth*, John Webster Edited, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, p. 59.

65 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, pp. 15 - 16.

Odată cu trecerea timpului, noua teologie, cunoscută acum pe scară largă ca „neo-ortodoxie”, a început să dea semne de diversitate. A început să se observe o mai mare confuzie când neo-ortodoxia a fost considerată ca pe o a treia școală teologică, distinctă clar de școlile liberale și fundamentaliste. De fapt, o astfel de clasificare a oferit o imagine uneori distorsionată a situației. Fundamentalismul care părea a fi cel mai uniformizat și impenetrabil, s-a dovedit că nu era chiar atât de unit, iar liberalismul a fost întotdeauna un termen destul de vag care, cel puțin în Statele Unite, a fost folosit pentru a desemna pe oricine nu era în mod evident un fundamentalist. Termenul de „neo-ortodox” a fost cel mai puțin posibil de clasificat dintre toate. W. Hordern evidențiază că⁶⁶ este util să vorbim de o „mișcare neo-ortodoxă” dacă vrem să subliniem faptul că, odată cu această renaștere teologică a venit și o nouă apreciere a formelor tradiționale sau „ortodoxe” de credință creștină. Pentru că acestea au fost exprimate în forme noi și proaspete, teologiile mai noi nu au fost niciodată pur și simplu ortodoxe, ele au fost neo-ortodoxe.

Încă de la început, neo-ortodoxia a purtat în ea însăși semințele diversității. Faptul că noii teologi s-au concentrat pe o critică a alternativelor liberale și fundamentaliste, acesta ar putea fi luat argument pentru ca neo-ortodoxia să fie considerată o școală de gândire. Dar, pe măsură ce ei și-au exprimat ideile tot mai mult, a devenit evident că neo-ortodoxia era un termen general care acoperise o serie de poziții diferite. În anii treizeci, conflictele interne în neo-ortodoxie au apărut pe măsură ce Karl Barth și Emil Brunner s-au angajat într-o dezbateră ascutită în ce privește teologia naturală⁶⁷. Rudolf Bultmann⁶⁸ s-a deplasat în direcții radical diferite de cele ale lui Barth și Brunner. El a promovat o metodă de demitologizare în interpretarea Scripturilor și o abordare existențialistă⁶⁹. În țările scandinave, Anders Nygren și Gustaf Aulén au redescoperit credința tradițională creștină într-un mod destul de independent⁷⁰. În Statele Unite, Reinhold

66 *Ibidem*, p. 16.

67 E: A. Livingstone, Third Edition Edited, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press, Oxford, 1997, p. 244.

68 *Ibidem*, p. 255.

69 Chad Meister and J. B. Stump, *Christian Thought: A Historical Introduction*, Second Edition, New York and London, Routledge, Taylor and Francis Group, 2017, pp. 465 - 466.

70 William Hordern (Ed. Gen.), *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 17.

Niebuhr și alții au produs o neo-ortodoxie care avea mai multe în comun cu Walter Rauschenbusch de mai târziu decât cu Barth. Acest nou curent neo-ortodox a pus în vedere critica culturii moderne ce avea ca efect o evaluare a instituțiilor politice și economice și redefinirea scopului pentru care ele au fost create. Teologii neo-ortodocși americani, în special Niebuhr, au promovat ideea că religia, etica, economia și politica fac parte dintr-un întreg mai mare care este cultura unei societăți și nu pot fi înțelese și abordate separat. Ei au promovat relațiile dintre instituții și problemele sociale și au încercat să înțeleagă dintr-o perspectivă creștină crizele și problemele controversate ale vremii: comunismul, relațiile rasiale, naționalismul, și armele nucleare⁷¹. Walter Rauschenbusch a înțeles că Împărăția lui Dumnezeu va fi pusă în aplicare progresiv pe măsură ce creștinii lucrează pentru a organiza societatea conform voinței lui Dumnezeu. El a promovat o Evanghelie socială, dar nu avea nicio iluzie că o ordine socială justă în sine ar aduce indivizi drepti și dezinteresați. Mântuirea personală și socială trebuie să fie legată. Unii adepți ai mișcării Evangheliei sociale ar fi renunțat la mântuirea personală, dar Rauschenbusch nu a fost de acord cu această idee, dimpotrivă el era convins că Biserica vremii sale a ignorat în mare măsură dimensiunea socială a ceea ce Isus pretindea că a venit să facă⁷². Când Paul Tillich a venit pentru prima dată în Statele Unite, a fost plasat de americani în tabăra neo-ortodoxă, dar pe măsură ce gândirea sa a devenit tot mai cunoscută, s-a descoperit că era radical diferit atât de Barth, cât și de Reinhold Niebuhr. Tillich a susținut că cultura, prin filozofia și arta ei, ridică întrebări de o importanță existențială semnificativă și că responsabilitatea teologiei este să ofere răspunsuri la acestea bazate pe revelația lui Dumnezeu și în limbajul pe care cultura contemporană o poate înțelege. El a adoptat existențialismul ca un cadru de interpretare și a considerat că experiența umană este superioară doctrinelor literale despre Dumnezeu⁷³.

În concluzie neo-ortodoxia a fost considerată ca o școală de reînnoire a teologiei care avea o mare diversitate în ce privește perspectivele. Ceea ce îi unește pe toți teologii neo-ortodocși este reacția lor împotriva teologiei

71 *Encyclopædia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/neoorthodoxy>, (Accesat 30.09.2023)

72 Chad Meister and J. B. Stump, „*Christian Thought: A Historical Introduction*”, Second Edition, New York and London, Routledge, Taylor and Francis Group, 2017, pp. 462 - 463.

73 *Ibidem*, pp. 466 - 467.

liberale și accentul pus pe transcendența lui Dumnezeu și revelația ca întâlnire divină între Hristos și oameni.

7. Pedagogia trecutului și relevanța lui

Apostolul Pavel ne arată că există o pedagogie a trecutului și că ar fi bine să învățăm din greșelile trecutului (1 Corinteni 10, Evrei 11). Chiar dacă istoria nu se repetă, dacă nu învățăm nimic din istorie, riscăm să repetăm greșelile trecutului. Este o mare înțelepciune să învățăm din greșelile trecutului sau cel puțin să luăm ca pildă frământările, controversele teologice și crizele creștinismului de secol XX.

În mare parte, criza actuală a creștinismului⁷⁴ și frământările teologice sunt rezultatul răsturnărilor și revoluțiilor prin care a trecut teologia în secolul al XX-lea. Este nevoie să facem un bilanț al trecutului și a vedea locul în care am fost înainte pentru a putea vedea mai clar încotro ar trebui să mergem. Prin urmare, nu este surprinzător să găsim un motiv de mediere și reconciliere în teologia contemporană⁷⁵. Liberalii admit că mari adevăruri se găsesc în „cuvintele corective” ale neo-ortodoxiei. O reînnoire teologică a secolului XX este cea reprezentată de ceea ce ulterior a fost numită teologia de criză sau teologia dialectică sau neo-ortodoxă. Totuși, neo-ortodocșii recunosc acum că au fost poate puțin grăbiți în a arunca în desconsiderare ideile liberalismului și că încearcă acum să culeagă câteva dintre piesele care au fost aruncate în zilele amețitoare ale rebeliunii timpurii. Noul conservatorism care a apărut din fundamentalismul mai vechi este ironic în spirit și este dispus să își însușească perspective din pozițiile liberale și neo-ortodoxe, chiar dacă este hotărât să nu capituleze în fața lor⁷⁶. Starea de spirit de mediere și reconciliere este cea mai dramatică, totuși, ea există în discuțiile ecumenice de astăzi. Se poate spune că prăpastia dintre ortodocși, romano-catolici, protestanți și evanghelicici nu a fost depășită, dar un dialog activ există între ei. Mișcarea ecumenică protestantă și evanghelică a ajuns la ceva asemănător maturității. Nu a reușit să producă

74 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Aspecte ale secularizării și ale omului secularizat”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, (2006), L-LI, nr.1, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 251-266.

75 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, p. 17.

76 *Ibidem*, p. 18.

o teologie ecumenică așa cum au sperat unii, dar a creat o atmosferă în care persoane din diferite medii se pot întâlni și crește în înțelegere reciprocă. În același timp, observăm că un spirit mediator vindecă vechile răni teologice, dar apar pe alte fronturi bătălii noi și mai aspre⁷⁷.

În lumina diferitelor controverse și frământări care există asupra teologiei contemporane, drumul ei către viitor rămâne neclar. Avem multe voci care proclamă că dețin secretul a ceea ce trebuie să facă (sau să nu facă) teologia dacă vrea să-i vorbească „omul modern”, dar până acum nici una dintre aceste voci nu a reușit să se impună ca dominantă. Dar, înainte de a putea spune că radicalii sau progresiștii vor aduce viitorul, trebuie să remarcăm câteva tendințe diferite. Teologia neo-ortodoxă, în special cea a lui Karl Barth și a lui Reinhold Niebuhr a început să se bucure de o mai mare apreciere și să fie studiată tot mai mult. Teologia conservatoare, ieșită din cenușa vechiului fundamentalism, vorbește cu o nouă forță și cu o mai mare încredere decât a avut-o timp de un secol. Discuțiile ecumenice în general și conversația cu romano-catolicismul în particular au inspirat ceea ce am putea numi un „neoconfesionalism” protestant care a redescoperit relevanța și forța în cadrul pozițiilor confesioniste tradiționale ale diferitelor ramuri ale protestantismului. Pe măsură ce cineva examinează aceste direcții și teme paradoxale ale teologiei, teologia modernă pare că a început s-o ia în toate direcțiile deodată. Nu se știe încă încotro va duce această etapă de tranziție a teologiei. Cine vor fi noii Barth, Bultmann, Tillich și Niebuhr? Va continua această trezire teologică și entuziasmul ei sau se va ajunge într-un final la eclipsarea teologiei?⁷⁸

Criza creștinismului de astăzi este dată de natura confuză și de tranziție a teologiei contemporane. Ea este evidențiată atunci când, plecând de la tendințele de bază, ne uităm la anumite doctrine creștine. De exemplu, secolul al XX-lea a fost martor la redescoperirea teologică a bisericii. Ni s-a reamintit că biserica nu este doar o altă instituție; este în sine un obiect al credinței. Reînvierea liturgică continuă să creeze apreciere pentru formele istorice de cult. Și totuși, aceasta este ziua în care teologii declară că biserica este atât de depășită încât nu poate continua să supraviețuiască în forma ei

77 Alister E. MacGrath, *Christian Theology. An Introduction*, 25th Anniversary Sixth Edition, Printed by Wiley Blackwell, West Sussex, 2017, pp. 70 - 74.

78 William Hordern, Ed. Gen., *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964, pp. 20 - 21.

actuală. Auzim că biserica a devenit irelevantă pentru că a pierdut legătura cu cultura modernă. În același timp auzim că biserica este bolnavă pentru că a fost capturată de cultura modernă. Teologii contemporani pot declara că teologul de astăzi nu numai că nu frecventează biserica, ci că trebuie uneori să fie în opoziție radicală cu biserica, mai ales în ce privește proclamarea publică a unor adevăruri de credință în spațiul cultural. Am observat că omul modern, trăind într-o epocă științifică și într-o eră tehnologică, digitală promovează o viziune modernă asupra lumii, ce nu mai poate fi gândită în termenii „miturilor” biblice. El încă insistă că trebuie să vorbim despre un act al lui Dumnezeu, dar acum există teologi care ne spun că din punct de vedere psihologic societatea noastră este atât de condiționată încât nu putem vorbi despre un Dumnezeu relevant omului modern. Pentru că biserica nu trebuie să se scufunde în uitare într-o epocă „post-creștină”, ni se spune că, trebuie să se găsească modalități de a vorbi care să fie „laice” și „seculare”⁷⁹.

Vedem că creștinismul din zilele noastre trece prin aceleași crize și controverse pe care le-a cunoscut și în secolul XX. Ba mai mult, din cauza digitalizării aceste probleme s-au globalizat și sunt la o intensitate și mai mare. Această digitalizare și accesul rapid la informație are părțile ei bune și mai puțin bune. Digitalizarea, în sine, asemenea banilor are valențe neutre, nu poate fi considerată bună sau rea. Ea este doar un instrument, dar poate fi un instrument bun dacă e folosit cu înțelepciune și în scopuri bune sau poate fi unul rău, dacă e folosit în mod egoist și distructiv. Aceleași valențe le-a avut dintotdeauna tehnologia. Faptul că avem acces mult mai mare la fel de fel de cărți care au început să fie tot mai mult pe suport electronic (adică digitalizate) este considerat de către creștinii mai progresiști un lucru bun. Tot un lucru bun este existența în paralel a cărților din hârtie considerate acum clasice. Avantajul digitalizării este că într-un laptop poți purta cu tine aproape o întreagă bibliotecă. La începuturile sale, digitalizarea a fost destul de mult contestată și blamată mai ales de acei creștini conservatori fundamentaliști, mai ales în ceea ce privește folosirea rețelelor de socializare digitalizate (Email, YouTube, Facebook, Instagram, WhatsApp) . Dacă înainte era considerat „păcat” să folosești toate aceste rețele

79 Chad Meister and J. B. Stump, „*Christian Thought: A Historical Introduction*”, Second Edition, New York and London, Routledge, Taylor and Francis Group, 2017, pp. 501 - 506.

sociale digitalizate, acum este păcat să nu le folosești. Aproape toate bisericile, organizațiile creștine, universitățile sunt prezente în lumea virtuală, pe rețelele de socializare având fiecare un profil. Toate această contribuie la o mai mare vizibilitate și notorietate, dar și la o comunicare între membri mult mai facilă și mai rapidă. În perioada pandemiei (anii 2020 – 2022), când a fost instituită carantina și s-a impus un lockdown, viața bisericilor a putut fi continuată prin aceste rețele de socializare, care au devenit adevărate rețele de comunicare. Cei care, înainte chiar voiau să interzică folosirea rețelelor de socializare digitalizate, în timpul pandemiei îndemneau pe toată lumea să le utilizeze, să se întâlnească „live” prin intermediul acestor rețele de socializare. Aproape toate bisericile, în special cele care își permit financiar o minimă tehnologie transmit live sau în direct programele de biserică, liturghia. Această utilizare în exces a tehnologiei are și reversul ei, efectele negative. Părtășia frățească și interacțiunea socială, umană nu poate fi înlocuită de tehnologia, oameni au nevoie să se întâlnească unul cu altul. De aceea s-a observat la unii, în special la copii, care folosesc prea mult această tehnologie tulburări de comportament, deficit de atenție și anxietăți sociale. Aceasta este una dintre criticile pe care le aduc fundamentalistii (sau conservatorii) tehnologiei. Într-un fel este de înțeles, pentru că ei au fost de fiecare dată reticenți la orice fel de schimbare. Nu este salutară nici o acceptare fără niciun discernământ a tot ceea ce este nou, așa cum ne îndeamnă creștinii progresiști. În acest context, cea mai optimă atitudine este de a fi echilibrat, moderat. Dacă în secolul al XX-lea în ceea ce privește comunicarea, televiziunea domina această interacțiune, iar cei care o dețineau foloseau monopolul conversației și cenzura dogmatică, acuma digitalizarea a făcut ca toată lumea să aibă o platformă de comunicare și notorietate prin intermediul rețelelor de socializare digitalizate. Acum, fiecare poate să se exprime, fără cenzură, dar după cum s-a observat și fără educație și uneori fără bun-simț. Un alt aspect destul de negativ al întrebuirii tehnologiei digitalizate este această expunere, uneori fără nicio apărare, fenomen care a dus la ceea ce se cheamă bullyingul digital.

În concluzie, consider că o ultimă provocare în ce privește această criză digitală este inteligența artificială. Cum este încă la început și nu-i vedem efectele ridică totuși unele semne de întrebare la care teologia ar trebui să găsească răspunsuri. Este etic să considerăm inteligența artificială ca

fiind o persoană, poate avea ea o conștiință?⁸⁰ Cum se formează conștiința și ce reprezintă ea? Poate ca un robot să aibă moralitate? Ce este o persoană și cum o redefinim din perspectiva interacțiunii ei cu inteligența artificială? Încheiem prin a spune că această nouă eră a digitalizării este un teren fertil pentru o cercetare teologică interdisciplinară, în care să putem vorbi despre o teologie a inteligenței artificiale.

Concluzii

Am vorbit despre secolul al XX-lea ca fiind unul dintre cele mai tumultuoase perioade care au existat până acum, dar observăm că noul veac (XXI) în care am intrat triumfător nu este mai prejos în ceea ce privește frământările și controversele teologice și mai ales criza din sânul creștinismului. Am arătat ce este teologia liberală și care sunt direcțiile sale și cum a contribuit la formarea unor mentalități. Apoi am vorbit despre teologia fundamentalistă apărută ca o reacție la exagerările creștinismului liberal. În acest context am evidențiat această controversă fundamentalist-modernă care încă mai există și astăzi. Am explorat ce este teologia evanghelică și cum se poziționează creștinismul evanghelic în această dihotomie liberal-fundamentalistă. Am subliniat că evanghelismul este diferit și mai ales unic în această unitate a diversității interconfesionale. Această desprindere de extremismele dogmatice face ca evanghelismul să fie tot mai proaspăt și liber de a aborda noi teme și direcții teologice. Apoi am vorbit despre teologia de criză care a avut tendința de a fi considerată o a treia cale mai moderată în ce privește poziționarea față de liberali și conservatori. Un ultim aspect, dar nu și cel de pe urmă a fost să evidențiez această pedagogie a trecutului, să arăt că se poate învăța din istorie fără a mai repeta greșelile trecutului în această criză globală a digitalizării excesive.

80 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Freedom of religion and conscience in the view of Jesus Christ”, în *Libertatea religioasă – mereu în actualitate*, N. Burcea, I.G. Rotaru, S. Bâlc (coord.), București, Editura Universitară, 2012, pp. 170-180; Idem, „Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Les Arsc, France, Editions IARSIC, 2015, pp. 595-608.

Bibliografie

Dictionare și Enciclopedii:

- BALMER, Randall Herbert, „*Encyclopedia of Evangelicalism*”, (Revised and expanded Edition), Waco Texas, USA, Baylor University Press, 2004.
- BAUER, Walter; DANKER, Frederick William Ed. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, (Fourth Edition), University of Chicago Press, Chicago, 2021.
- LIVINGSTONE, E. A., Third Edition Edited, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press, Oxford, 1997.
- PORTER, Stanley E., Editor, *Dictionary of Biblical Criticism and Interpretation*, Routledge - Taylor and Francis Group, London and New York, 2001.

Dictionare și Enciclopedii - surse web:

- ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, <https://www.britannica.com/topic/neoorthodoxy>, (Accesat 30.09.2023).
- MERRIAM-WEBSTER, Merriam-Webster.com Dictionary, “Fundamentalism.” <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fundamentalism>, (Accessed 20 Jun. 2023).

• Cărți și Articole de Specialitate:

- ALLITT, Patrick, „*Religion in America Since 1945: A History*”, New York, Columbia University Press, 2003.
- BARTH, Karl, „*Evangelical Theology: An Introduction*”, Translated by Grover Foley, Grand Rapids, Michigan, William. B. Eerdmans Publishing Company, 1979.
- BEBBINGTON David W., *Evangelicalism in Modern Britain, A History from the 1730s to the 1980s*, (London and New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 1989.
- DORRIEN, Gary, *The Making of American Liberal Theology: Imagining Progressive Religion, 1805 – 1900*, Vol. 1, Westminster John Knox Press.
- HARNACK, Adolf, *What is Christianity*, trad. Thomas Bailey Saunders, Translation is in the Public Domain: 1900, Digital Edition Completed 2006.
- HENRY Carl F. H., „*Architect of Evangelicalism: Essential Essays of Carl F. H. Henry (Best of Christianity Today)*”, Bellingham, WA, Lexham Press, 2019.

- HICKMAN, Albert W., „200 Events in Evangelical History”, pp. 19 – 22, Brian C. Stiller, Todd M. Johnson, Editors, *Evangelicals Around the World, A global handbook for the 21st century*, Thomas Nelson Harper Collins Christian Publishing, Nashville, 2015.
- HORDERN, William (Ed. Gen.), *New Directions in Theology Today, Volume I, Introduction*, The Westminster Press, Philadelphia, Pennsylvania (USA), 1964.
- HUTCHINSON, Mark and WOLFFE, John, „*A Short History of Global Evangelicalism*”, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.
- LARSEN Timothy, “Defining and locating evangelicalism, pp. 1 – 31”, in *The Cambridge Companion to Evangelical Theology*, ed. Timothy Larsen and Daniel J. Treler, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007, PDF.
- MACGRATH, Alister E., *Christian Theology. An Introduction*, 25th Anniversary Sixth Edition, Printed by Wiley Blackwell, West Sussex, 2017.
- MARSDEN, George M., *Fundamentalism and American Culture, (Second Ed.)*, Oxford University Press, UK, Oxford, 1980.
- MEISTER, Chad and STUMP J. B., „*Christian Thought: A Historical Introduction*”, Second Edition, New York and London, Routledge, Taylor and Francis Group, 2017.
- MILLER Donald E. and YAMAMORI Tetsunao, „*Global Pentecostalism, The New Face of Christian Social Engagement*”, Berkley and Los Angeles, California, University of California Press, 2007.
- RAUSCHENBUSCH Walter, *A Theology for the Social Gospel*, Abingdon Press, New York, 1917.
- ROBINS, R.G., „*Pentecostalism in America*”, Santa Barbara, California and Denver, Colorado and Oxford, England, Praeger - An Imprint of ABC-CLIO, LLC, 2010.
- RYRIE, Charles C., *Dispensationalism*, (Rev. and expanded ed.), Moody Press, Chicago, 1995.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Globalization and its effect on religion”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, pp.532-541.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Aspecte ale secularizării și ale omului secularizat”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, (2006), L-LI, nr.1, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 251-266.

- ROTARU, Ioan-Gheorghe, „Freedom of religion and conscience in the view of Jesus Christ”, în *Libertatea religioasă – mereu în actualitate*, N. Burcea, I.G. Rotaru, S. Bâlc (coord.), București, Editura Universitară, 2012, pp. 170-180.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Les Arsc, France, Editions IAR-SIC, 2015, pp. 595-608.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Familia – loc hărăzit de Dumnezeu pentru formarea caracterului” *Argeșul orthodox*, 2011, 514, p. 5.
- SCHOPPA, R. Keith, *The Twentieth Century: A World History*, Oxford University Press, 2021.
- SOULEN, Richard N., *Handbook of Biblical Criticism*, (3rd ed. rev and expand. Ed.), Westminster John Knox Press, 2001.
- STANLEY, Brian, *Christianity in the Twentieth Century: A World History*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2018.
- SUTTON Matthew Avery, „*American Apocalypse, A History of Modern Evangelicalism*” Cambridge, Massachusetts / London, England, The Belknap Press of Harvard University Press, 2014.
- WATSON, Francis, „The Bible”, pp. 57 - 71, in *The Cambridge Companion to Karl Barth*, John Webster Edited, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- WORTHEN Molly, *Apostles of Reason: The Crisis of Authority in American Evangelicalism*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2014, PDF.

Surse Web:

- BELLA, Julius I., Father Tyrrell’s Dogmas, in *Church History*, vol. 8, no. 4, 1939, pp. 316–341. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/3160168>, (Accesat 19 June 2023).
- BREKKE Torkel and AHMED Uzair, *What is fundamentalist?*, Center for Research of Extremism, University of Oslo, 2023, <https://www.sv.uio.no/c-rex/english/groups/compendium/what-is-fundamentalism.html> , (Accesat 20 iunie 2023).
- BRIGHTMANM, Edgar Sheffield, *Philosophy of Religion*, Ed. Prentice-Hall, Inc., New York, 1940, (<https://archive.org/details/philosophyofreli00brig/page/n11/mode/2up?q=theology>, (Accesat 16 Iunie, 2023).

- CONNER, W. T. "Fundamentalism vs Modernism." *Social Science*, vol. 2, no. 2, 1927, pp. 101–106. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/23902527>, (Accessed 20 June 2023).
- EVANS, Christopher H., *How the Social Gospel Movement Explains the Roots of Today's Religious Left*, The Conversation, <https://theconversation.com/how-the-social-gospel-movement-explains-the-roots-of-todays-religious-left-78895> (Accesat 15 Iunie, 2023).
- IL FERMO PROPOSITO: Encyclical of Pope Pius X on Catholic Action in Italy Addressed to the Bishops of Italy, 1905, paragraful 4, http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hf_p_enc_11061905_il-fermo-proposito_en.html (Accesat 13 Iunie, 2023).
- MACHEN, J. Gresham, Karl Barth and The Theology of Crisis in *The Westminster Theological Journal* 1991: Vol 53, pp. 197 – 207. <http://files1.wts.edu/uploads/images/files/WTJ/Machen%20-%20Theology%20of%20Crisis.pdf>
- THE CHRISTIAN CENTURY, <https://www.christiancentury.org/about> (Accesat 30.04.2023).
- THE DOCTRINAL DELIVERANCE OF 1910, <https://www.pcahistory.org/documents/deliverance.html>, (Accesat 20 iunie 2023).
- WACKER, Grant, „*The Rise of Fundamentalist*”, National Humanities Center, <https://nationalhumanitiescenter.org/tserve/twenty/tkeyinfo/fundam.htm>, (Accesat 1 octombrie 2023).